

Bargieł, Barbara / Florek, Marek

Pierwszy sezon badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury pucharów lejkowatych w Pawłowie, stan. 3, woj. świętokrzyskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 5, 25-32

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BARBARA BARGIEŁ, MAREK FLOREK

**PIERWSZY SEZON BADAŃ WYKOPALISKOWYCH
NA CMENTARZYSKU KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W PAWŁOWIE, STAN. 3, WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIE**

Stanowisko 3 w Pawłowie, gm. Zawichost, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie, odkryte zostało w trakcie badań AZP przez A. Zakościelną z Katedry Archeologii UMCS wiosną 1998 r. Na powierzchni pola zaobserwowano liczne, różnej wielkości okruchy skały wapiennej układające się w co najmniej dwa rzędy kamieni o przebiegu wzdłuż osi E-W. Materiał ruchomy wykonany z krzemienia świciechowskiego reprezentowały dwa wióry, sześć odłupków, jeden wiór retuszowany zwrotnie. Obecność kamieni sugerowała istnienie w tym miejscu cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych (KPL) z grobami w obstawach kamiennych, bądź nawet konstrukcji megalitycznych. Ponieważ stanowisko niszczone było przez orkę i naturalne procesy erozyjne postanowiono – po weryfikacji obiektu i naniesieniu na plan skupisk kamieni – przeprowadzić badania wykopaliskowe, tym bardziej, że 20 lat temu w niedalekim sąsiedztwie, w trakcie budowy domu zniszczono grób wyposażony we flaszkę z kryzą (ryc. 5: 6).

Stanowisko położone jest we wschodniej części rozległego, lekko pofałdowanego płaskowyżu wysoczyznowego na wysokości 206,5-207,0 m n. p. m. W odległości 200 m na południe od stanowiska jest on rozcięty nieckowatą doliną (obecnie suchą) uchodzącą do doliny Czyżowianki ograniczającej płaskowyż od północy i wschodu.

Podczas czterotygodniowych prac w 1999 r. przebadano obszar ponad 200 m², średnio do głębokości około 1,0, maksymalne zaś do około 1,9 m od współczesnego poziomu gruntu*.

W trakcie prac odsłonięto m. in. 10 obiektów określonych jako groby a ponadto 23 doły posłupowe stanowiące pozostałość po towarzyszących grobom konstrukcjach drewnianych (ryc. 1).

Większość obiektów grobowych miała zarys prostokątnych obstaw, bądź skrzyń kamiennych nakrytych brukiem z różnej wielkości kamieni wapiennych zorientowanych wzdłuż osi E-W (gr. 1, 9, 11) lub N-S (gr. 4, 5). W niektórych obiektach obstawy zachowały się (?) w szczątkowej formie (gr. 6) lub były ich całkowicie pozbawione (gr. 7).

Do interesujących obiektów należy zaliczyć gr. 3 w formie prostokątnego, głębokiego dołu z lekko zaokrąglonymi narożnikami wypełnionego w całości kamieniami. W grobie nie zarejestrowano żadnych szczątków kostnych (ryc. 2). Być może mamy do czynienia z pochówkiem symbolicznym na co wskazywałoby bardzo bogate wyposażenie w postaci amfory, topora kamiennego, siekiery z krzemienia świciechowskiego oraz drapacza i wiórowca z krzemienia wołyńskiego (ryc. 3, 4). Podobną formę – głębokiego, prostokątnego dołu wypełnionego kamieniami zorientowanego wzdłuż osi SE-NW i wymiarach około 130 x 60 cm posiadał ob. 5. Pod pierwszą warstwą bruku odsłoniły się następnie niezbyt liczne i nieduże kamienie tworzące obudowę ścianek bocznych. Na jego dnie spoczywały na pojedynczych kamieniach bardzo słabo zachowane szczątki osobnika dorosłego – najprawdopodobniej kobiety w wieku ok. 50 lat (*Maturus*) wyposażonej jedynie w obłupień z krzemienia świciechowskiego.

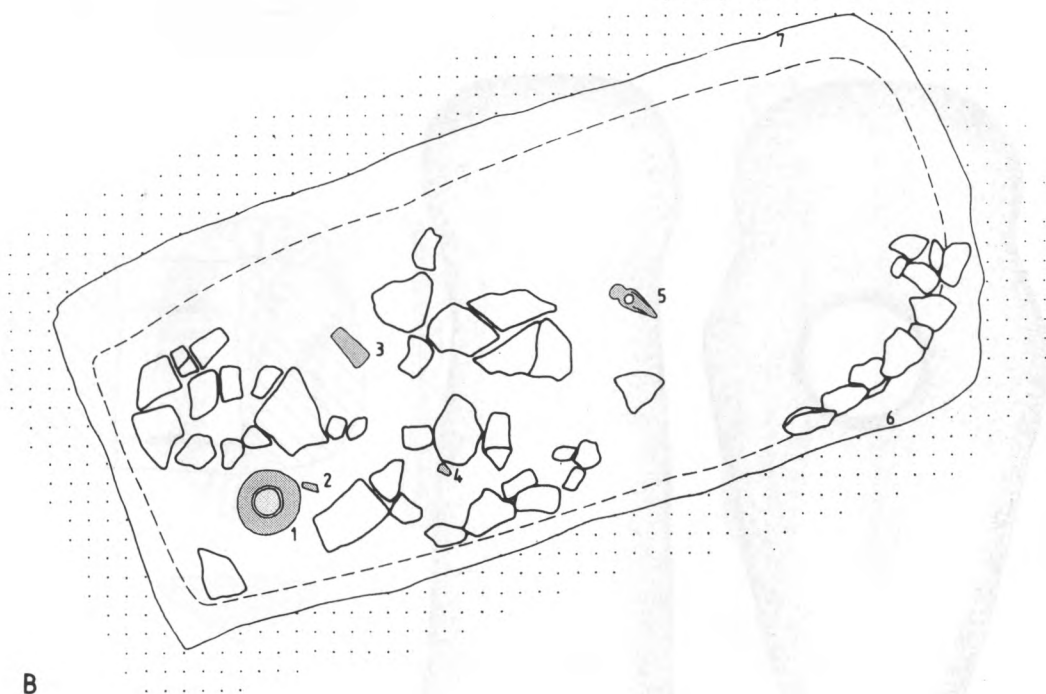
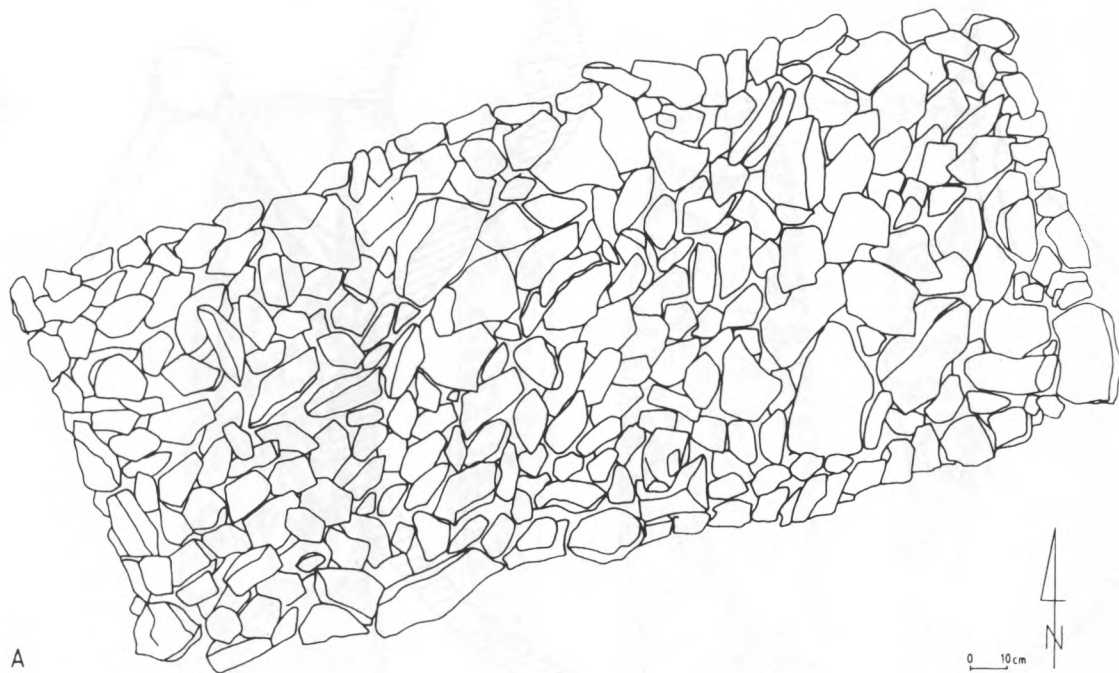
W grobie 6 w formie głębokiej, prostokątnej jamy zasypanej brunatną ziemią, ze ściankami wyłożonymi dużymi kamieniami nie zarejestrowano śladów szczątków ludzkich, odnaleziono natomiast w południowej części obiektu kubek z uchem *ansa lunata*. Całkowicie pozbawiony obstawy kamiennej, za wyjątkiem pojedynczych kamieni (być może pochodzących z sąsiedniej konstrukcji) był grób 7. Była to nieregularna w przybliżeniu prostokątna jama z zaokrąglonymi narożnikami, płytko zagłębiona w całość z lekko pochyłym, opadającym w kierunku W dnem. Na dnie jamy grobowej spoczywały szczątki dwóch osobników zorientowanych głowami na S, zmarłych w tym samym wieku – ok. 25-30 lat. Była to najprawdopodobniej kobieta i mężczyzna. Pochówek pozbawiony był wyposażenia.

Do budowy grobu 8 użyto innego surowca niż w obiektach omówionych wcześniej. Pochówek ten w formie głębokiej dość regularnej, prostokątnej jamy zorientowanej wzdłuż osi N-S wypełniony był kamieniami, z których część stanowiła obstawy ścian bocznych, część zapewne nieregularny bruk nakrywający. Surowcem użytym do budowy tej konstrukcji był piaskowiec. Na dnie jamy grobowej ze szkieletu zachowały się jedynie zęby należące do dziecka zmarłego w wieku 3-4 lat (*Infans I*). Znalaziono ponadto ułamek toporka kamiennego z partii przynetorowej.

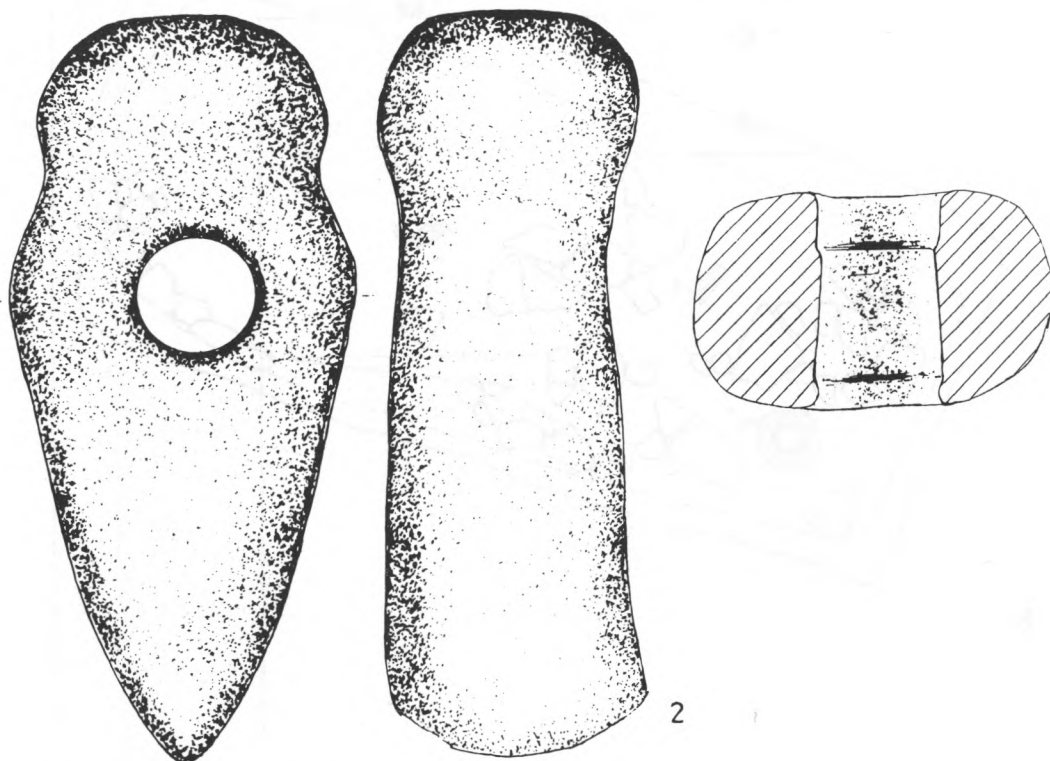
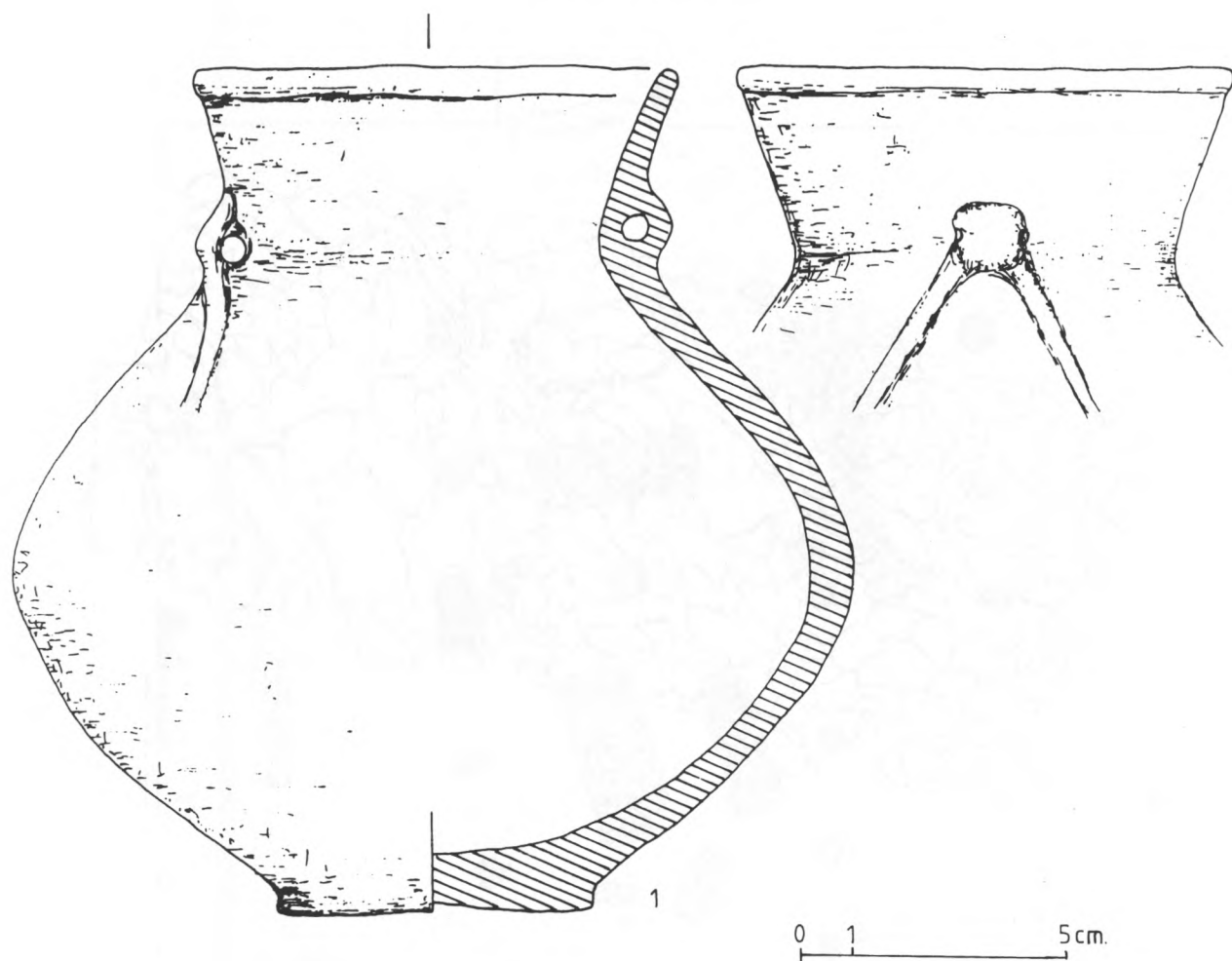
* Uczestnicy badań pragną wyrazić serdeczne podziękowania za ogromną przychylność i wszechstronną pomoc Państwu Krystynie i Tomaszowi Borkowskim, właścicielom posesji, na której prowadzono prace wykopaliskowe.

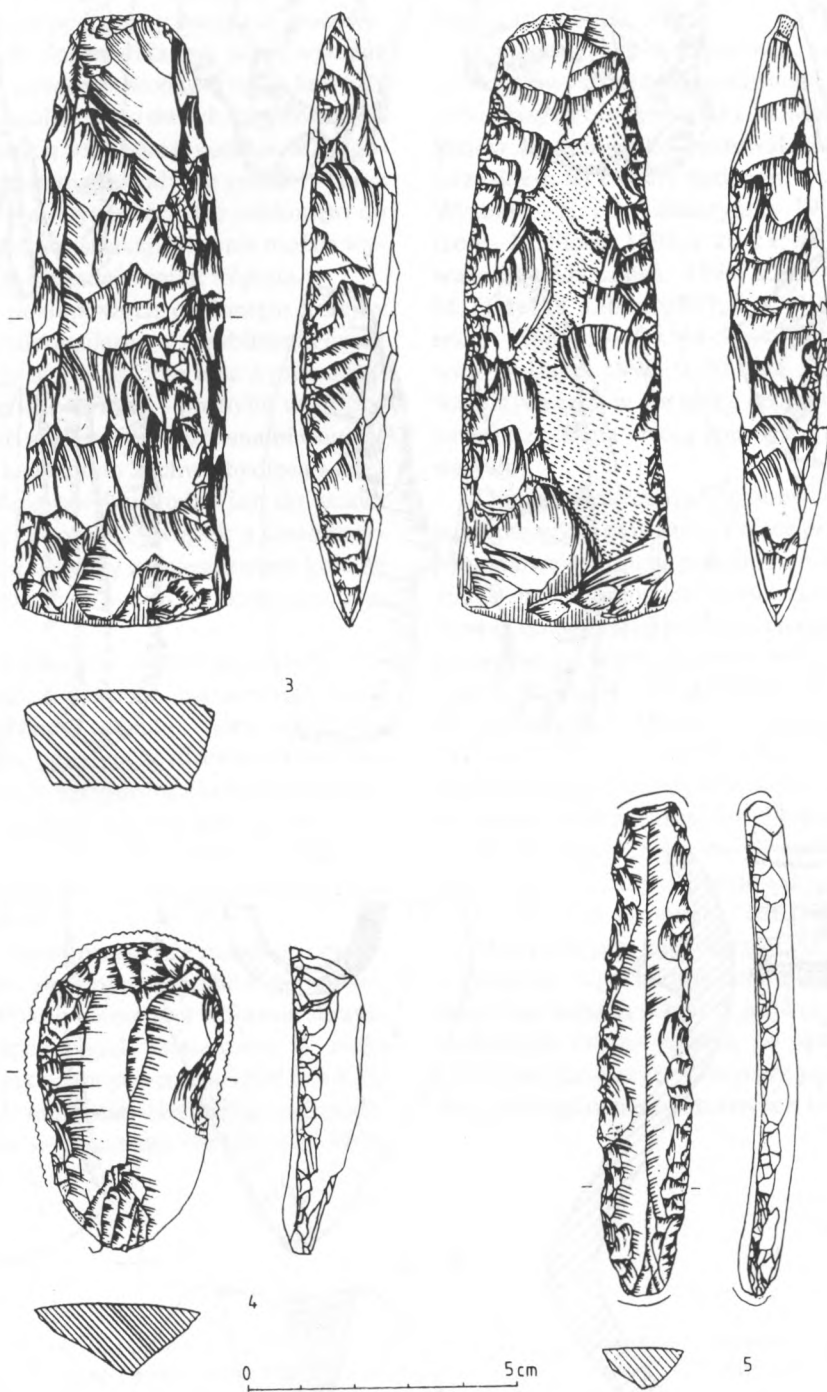
Ryc. 1. Pawłów, stan. 3. Ogólny plan odkrytych obiektów.

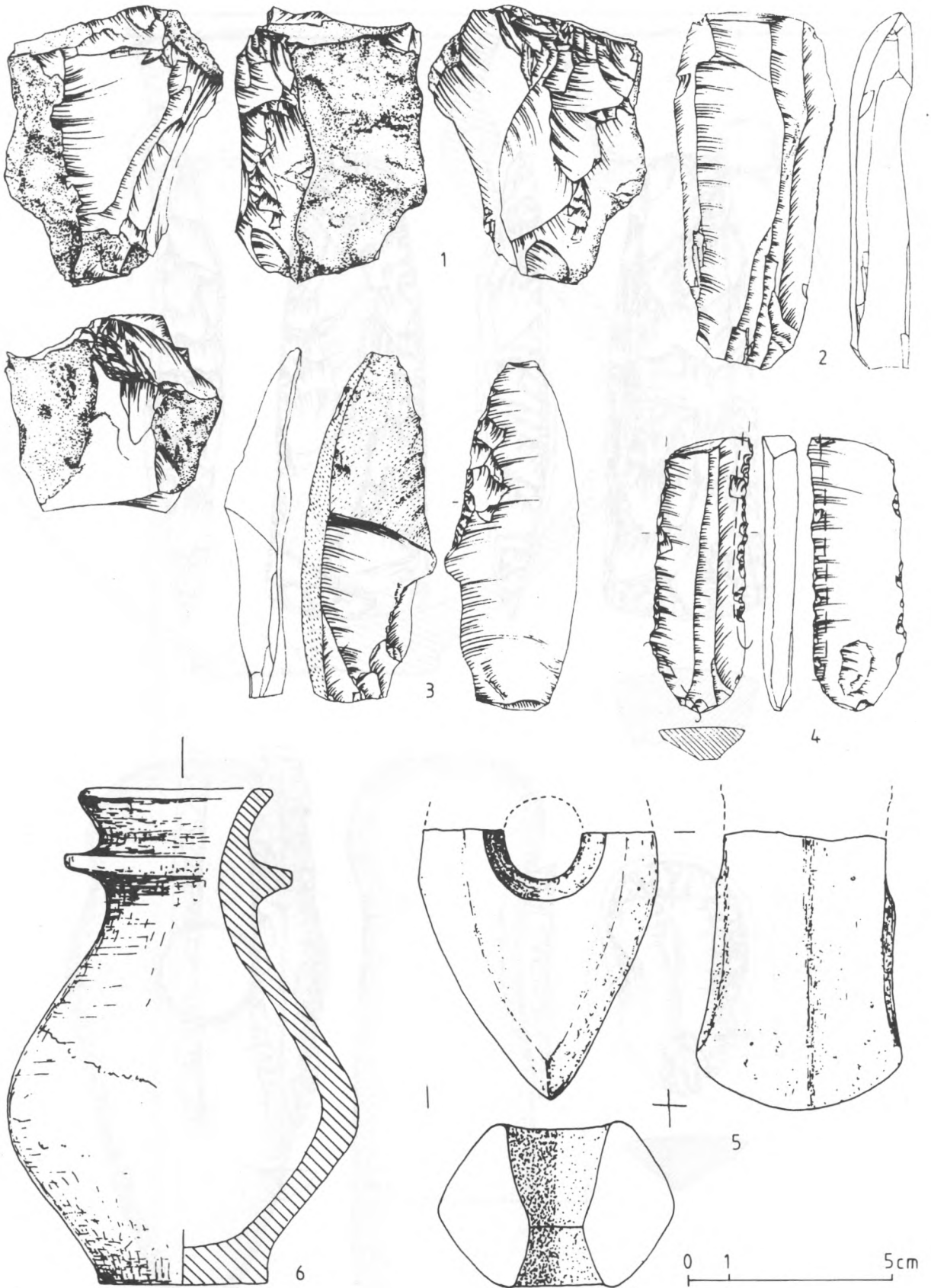
Ryc. 2. Pawłów, stan. 3. Grób 3, A – zarys stropu grobu, B – poziom odkrycia wyposażenia grobowego. Oznaczenia: 1 – amfora, 2 – wiórowiec, 3 – siekiera, 4 – drapacz, 5 – toperek, 6 – zarys jamy grobowej w stropie, 7 – zarys jamy grobowej na dnie.

Ryc. 3. Pawłów, stan. 3. Wyposażenie grobu 3.

Ryc. 4. Pawłów, stan. 3. Wyposażenie grobu 3.

Ryc. 5. Pawłów, stan. 3. 1-5 materiał z warstwy, 6 – ze zniszczonego (?) grobu.

W wyniku tegorocznych badań wyeksplorowano ponadto 24 doły postłupowe rozlokowane w odległościach około 1 m jeden od drugiego. Wszystkie, w planie okrągłe bądź lekko owalne z ostro zakończonymi lub zaokrąglonymi dnami mają zbliżone średnice – około 40 cm. W dołach o większej średnicy wystąpiły kamienie służące być może do podtrzymywania lub mocowania słupów. Dwa rzędy dołów układają się w wyraźne ciągi wzdłuż osi W-E a jeden pośrodku wzdłuż linii S-N – jak gdyby były pozostałością po dwóch trapezowatych (?) budowlach słupowych o wspólnej podstawie długości około 6 m, w których znajdowały się groby 1-4 oraz 5-7 (por. ryc. 1). W obu wypadkach nie odsłonięto do końca węższych boków konstrukcji, stąd nie można wykluczyć, że mogły one posiadać kształt trójkąta.

Na S od dołów postłupowych odsłonięto kolejny obiekt (nr 10) będący nieregularną w przybliżeniu owalną jamą ze śladami po słupie na dnie oraz z prowadzącym do niej rodzajem korytarzyka – pochylni wydrążonej w lessie, częściowo wypełnionej kamieniami wapienymi. Na dnie jamy znaleziono żuchwę bydłącą i dużą kość zwierzęcą. Funkcja obiektu trudna jest do ustalenia, choć wydaje się, że ma ona związek z cmentarzyskiem. Na południe od tej jamy zarejestrowano kolejne trzy doły postłupowe związane być może z kolejnym trzecim obiektem.

Z warstwy ornej, kulturowej, wypełnisk grobów i dołów postłupowych pochodzą drobne fragmenty ceramiki KPL, zabytki krzemienne – odłupki, wióry, wiórowce, wióry z wyświeceniem, pojedyncze rdzenie i drobne narzędzia wykonane przede wszystkim z krzemienia świeciechowskiego, w mniejszym stopniu gościeradowskiego i wołyńskiego (ryc. 5: 1-5). Znaleziono ponadto pojedyncze zabytki kamienne – m.in. fragment toporka z guzikowatym obuchem.

W świetle badań należy przyjąć, że mamy do czynienia z cmentarzyskiem złożonym z grobów jamowych w większości o konstrukcji kamiennej w formie skrzyń, bruków bądź jam wypełnionych kamieniami. W większości pochówków – jak na innych cmentarzyskach KPL nie zachowały się (bądź nie zostały złożone) szczątki ludzkie; brak było również wyposażenia, nie mniej to, które

zostało odkryte w gr. 3 należy do jednego z najbogatszych na ziemiach polskich, a jego poszczególne elementy posiadają liczne analogie na cmentarzyskach tej kultury.

Płaskim pochówkom towarzyszyły konstrukcje drewniane, których pozostałością są odkryte rzędy dołów postłupowych. Jaką miały one formę, na obecnym etapie badań, trudno jest orzec.

Cmentarzysko w Pawłowie, stan. 3 w świetle dotychczasowych badań przedstawia się jako jeden z najciekawszych obiektów KPL w Małopolsce. Na terenie lessów sandomiersko-opatowskich jest szóstym cmentarzyskiem tej kultury badanym wykopaliskowo (Góry Wyokie – E. i S. Tabaczyński 1973, s. 49-60; Dacharzew – M. Florek 1994, s. 20-23; Kichary Nowe – H. Kowalewska-Marszałek, 1999, s. 16; Malice Kościelne – M. Florek, J. Libera 1997, s. 24-30; B. Bargieł, M. Florek, J. Libera 1998, s. 44-55; 1999, s. 29-37); Broniszowice (J. Bąbel 1998, s. 20, ryc. 10). Pomimo pewnych wspólnych cech w obrzędku pogrzebowym, każde z tych cmentarzysk ma swoją specyfikę i różni się od pozostałych.

Oprócz klasycznych grobowców megalitycznych występujących głównie w Polsce północnej, w jej części południowej (w grupie południowo-wschodniej KPL) podobne groby budowano przy częstszym zastosowaniu drewna do ogrodzeń ziemnych nasypów trapezowatych. Konstrukcje takie, których zarys wyznaczają rowy z umieszczoną w nich palisadą odkryto w Słonowicach (K. Tunia 1996, s. 240-241) i Niedźwiedziu (B. Burchard 1975, s. 41-43, ryc. 3.). Ponadto w rowach fundamentowych dodatkowo mogły znajdować się umieszczone tam w mniejszej lub większej ilości kamienie np. Lublin-Sławinek (S. Jastrzębski, M. Ślusarska-Polańska 1982, s. 193, ryc. 3); Zagaje Stradowskie (B. Burchard 1998, s. 152, ryc. 2; J. Gromnicki 1961, s. 13-14).

W świetle przytoczonych przykładów cmentarzysko w Pawłowie reprezentuje kolejny typ obiektu z budowlą naziemną wspartą o konstrukcje słupowe, której rekonstrukcji nie można jeszcze, po pierwszym sezonie badawczym odtworzyć. Wewnątrz jej znajdowały się płaskie groby głównie w obstawach kamiennych.

LITERATURA

- Bargieł B., Florek M., Libera J.
1998 Drugi sezon badań cmentarzyska neolitycznego w Malicach Kościelnych, stan. 1, woj. tarnobrzskie, APŚ, t. 3, s. 44-55.
1999 Trzeci sezon badań wykopaliskowych na stanowisku 1 w Malicach Kościelnych, pow. Opatów, woj. świętokrzyskie, APŚ, t. 4, s. 29-37.
- Bąbel J.
1998 Grobowce megalityczne i kurhany w dorzeczu Kamiennej w województwach kieleckim i tarnobrzskim – zarys problematyki, „Rocznik Muzealny”, t. 1, Ostrowiec Świętokrzyski, s. 9-30.
- Burchard B.
1973 Z badań neolitycznej budowli trapezowatej w Niedźwiedziu, pow. Miechów (stan. 1), Spr. Arch., t. 25, s. 11-16.
1998 Badania grobowców typu megalitycznego w Zagaju Stradowskim w południowej Polsce, Spr. Arch., t. 50, s. 149-155.

- Florek M.
1994 Kompleks stanowisk archeologicznych w Dacharzewie [w:] *Ogólnopolski Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Przewodnik wy-cieczkowy*, Lublin, s. 20-23.
- Florek M., Libera J.
1997 Sprawozdanie z pierwszego sezonu badań na cmentarzysku kultury pucharów lejkowatych w Malicach Kościelnych, woj. tarnobrzeskie, APŚ, t. 2, s. 24-30.
- Gromnicki J.
1961 Grób kultury czasz lejowatych w Stradowie, pow. Kazimierza Wieka, SA, t. 12, s. 11-16.
- Jastrzębski S., Ślusarska-Polańska M.
1982 Grobowce kultury pucharów lejkowatych z Lublina-Sławinka i Miłocina-Kolonii, woj. lubelskie, WA, t. 47, s. 191-229.
- Kowalewska-Marszałek H.
1999 Z dziejów najdawniejszych [w:] „Szkicę Zawichojskie”, Zawichost, s. 7-38.
- Tabaczyński E. i S.
1973 Cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych w rejonie Sandomierza. Odkrycia 1971 roku, Spr. Arch., t. 25, s. 49-60.
- Tunia K.
1996 Ogólniopolska konferencja archeologiczna Słownikowa '96, Spr. Arch., t. 48, s. 239-243.

BARBARA BARGIEL, MAREK FLOREK

THE FIRST SEASON OF EXCAVATIONS AT A CEMETERY OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE IN PAWLÓW, SITE 3, ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODSHIP

Site 3 in Pawłów, Sandomierz commune, was discovered in the autumn of 1988 during the Archaeological Survey of Poland (AZP). The stones found in this place suggested the presence of a cemetery of the Funnel Beaker culture with graves set in stone enclosures.

Within four weeks of excavations an area of over 200 sq. m was examined and revealed, among other things, 10 features which can be described as graves and 23 postholes constituting remains of a timber construction accompanying flat burials (Fig. 1).

The majority of the graves were in the form of quadrangular enclosures, or stone cists covered with pavement made of limestone slabs of varying size, which were directed along the east-west or south-north axis.

Grave 3 (Fig. 2), in which no human remains were recorded, contained rich grave goods in the form of an amphora, a stone shaft-hole axe, Świeciechów flint axes, and Volhynian flint endscraper and a blade with continuous retouch (Fig. 3). Similarly, grave 6 also lacked traces of human bones. On the other hand, it contained a cup with a ansa lunata handle (Fig. 4).

During the excavations, 23 postholes were explored, which were located about 1 m from one another. Two rows of posts constitute clear successions along the east-west axis, and one row is placed in the middle along the south-north axis. It seems that these were two trapezoidal post constructions with a common basis. Inside these constructions there were flat graves of stone construction (1-4 and 5-7).

Katedra Archeologii UMCS w Lublinie

Wojewódzki Oddział Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Przemyślu